

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษามลภาวะจากการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือกันเรียนรู้ ในกลุ่มทักษะคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษามลภาวะการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ในเรื่อง เศษส่วนที่ใช้หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 โรงเรียนบ้านปางอู้ง อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ โดยคัดเลือกแบบสุ่มอย่างง่ายจำนวน 20 คน ซึ่งมีนักเรียนชายจำนวน 10 คน นักเรียนหญิงจำนวน 10 คน นักเรียนทั้งหมดจะได้รับการสอนโดยการใช้การจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือกันเรียนรู้ และทำการศึกษาพฤติกรรม การมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนรู้ของนักเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการสอนจำนวน 9 แผนการสอน
2. แบบทดสอบ
 - 2.1 แบบทดสอบวัดผลการเรียน
 - 2.2 แบบทดสอบย่อยในแต่ละเรื่องของแผนการสอน
3. แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ให้นักเรียนทำแบบทดสอบวัดพื้นฐานความรู้เดิมก่อน เพื่อใช้ในการจัดอันดับในการแบ่งกลุ่มตามความสามารถ
2. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 4 คน ทุกคนในกลุ่มจะมีความสามารถที่ใกล้เคียงกัน
3. ให้นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลการเรียนก่อนเรียน เรื่องเศษส่วน
4. ดำเนินการทดลองสอนกลุ่มตัวอย่างตามแผนการสอนที่เน้นการเรียนรู้แบบร่วมมือทั้ง 9 แผนการสอน ใช้เวลาในการสอนประมาณ 27 – 54 คาบ คาบละ 20 นาที
5. ในระหว่างที่ทำการทดลองจะมีการใช้แบบสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียน
6. เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละเรื่องของแผนการสอนจะต้องมีการทำแบบทดสอบย่อยประจำแต่ละแผนการสอนโดยไม่มีการปรึกษากัน
7. หลังจากจบการเรียนการสอนทั้ง 9 แผนการสอน แล้วทำการทดสอบวัดผลการเรียนหลังเรียนเรื่องเศษส่วน
8. นำคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบก่อนเรียนหลังเรียน แบบทดสอบย่อย แบบสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนไปทำการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล

วิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบทดสอบวัดผลการเรียน ก่อนเรียน หลังเรียน และแบบทดสอบย่อยในแต่ละแผนการสอน โดยการใช้ตารางวิเคราะห์ข้อสอบรายข้อ ตามจุดประสงค์ (Item by objective analysis) ซึ่งเป็นผลของการศึกษาทางด้านผลการเรียน
2. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียน โดยการหาค่าร้อยละซึ่งเป็นผลของการศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียน

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลปรากฏดังนี้

1. วิเคราะห์คะแนนผลการทดสอบจากแบบวัดผลการเรียน หลังเรียน โดยการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือกันเรียนรู้ ในกลุ่มทักษะคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สามารถสรุปได้ว่านักเรียนทุกคนมีผลการเรียนโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 97.20 ซึ่งนักเรียนทุกคนผ่านเกณฑ์การประเมินผล 80 %

2. วิเคราะห์คะแนนผลการทดสอบจากแบบทดสอบย่อยประจำแต่ละแผนการสอน สามารถสรุปได้ดังนี้

แผนการสอนที่ 1 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินผลร้อยละ 80 จำนวน 13 คน ไม่ผ่าน 7 คน การผ่านจุดประสงค์ทุกข้อของนักเรียนทั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 80

แผนการสอนที่ 2 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินผลร้อยละ 80 จำนวน 15 คน ไม่ผ่าน 5 คน การผ่านจุดประสงค์ทุกข้อของนักเรียนทั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 90

แผนการสอนที่ 3 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินผลร้อยละ 80 จำนวน 19 คน ไม่ผ่าน 1 คน การผ่านจุดประสงค์ทุกข้อของนักเรียนทั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 100

แผนการสอนที่ 4 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินผลร้อยละ 80 จำนวน 14 คน ไม่ผ่าน 6 คน การผ่านจุดประสงค์ทุกข้อของนักเรียนทั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 83.33

แผนการสอนที่ 5 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินผลร้อยละ 80 จำนวน 16 คน ไม่ผ่าน 4 คน การผ่านจุดประสงค์ทุกข้อของนักเรียนทั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 95

แผนการสอนที่ 6 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินผลร้อยละ 80 จำนวน 15 คน ไม่ผ่าน 5 คน การผ่านจุดประสงค์ทุกข้อของนักเรียนทั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 80

แผนการสอนที่ 7 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินผลร้อยละ 80 จำนวน 18 คน ไม่ผ่าน 2 คน การผ่านจุดประสงค์ทุกข้อของนักเรียนทั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 80

แผนการสอนที่ 8 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินผลร้อยละ 80 จำนวน 17 คน ไม่ผ่าน 3 คน
การผ่านจุดประสงค์ทุกข้อของนักเรียนทั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 80

แผนการสอนที่ 9 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินผลร้อยละ 80 จำนวน 14 คน ไม่ผ่าน 6 คน
การผ่านจุดประสงค์ทุกข้อของนักเรียนทั้ง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 85

3. วิเคราะห์หาค่าร้อยละจากแบบทดสอบสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนโดยได้ทำการศึกษาพฤติกรรมทุกแผนการสอน สรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

แผนการสอนที่ 1 นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการแสดงออกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ที่ระดับค่อนข้างน้อย(2) โดยค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 58.50

แผนการสอนที่ 2 นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการแสดงออกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ที่ระดับค่อนข้างมาก(3) โดยค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 48

แผนการสอนที่ 3 นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการแสดงออกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ที่ระดับค่อนข้างน้อย(2) โดยค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 56

แผนการสอนที่ 4 นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการแสดงออกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ที่ระดับค่อนข้างมาก(3) โดยค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 48.50

แผนการสอนที่ 5 นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการแสดงออกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ที่ระดับค่อนข้างมาก(3) โดยค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 44.50

แผนการสอนที่ 6 นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการแสดงออกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ที่ระดับมาก(4) โดยค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 68

แผนการสอนที่ 7 นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการแสดงออกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ที่ระดับมาก(4) โดยค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 68.50

แผนการสอนที่ 8 นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการแสดงออกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ที่ระดับค่อนข้างมาก(3) โดยค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 52

แผนการสอนที่ 9 นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการแสดงออกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ที่ระดับมาก(4) โดยค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 67.50

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์

จากผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนทั้ง 20 คน มีผลการเรียนหลังจากเรียนโดยวิธีการเรียนแบบร่วมมือกัน สูงกว่า ก่อนเรียน อย่างเห็นได้ชัดเด่น ซึ่งดูได้จากกราฟแท่ง ในแผนภูมิที่ 1 จะเห็นได้ว่านักเรียนทุกคนสามารถมีผลการเรียนบรรลุถึงเกณฑ์ ที่กำหนดการประเมินผลไว้ผลการวิจัยที่ได้นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีปาน ชุ่มแจ่ม (2539) ที่ได้ศึกษาผลของการสอนโดยใช้การเรียนแบบร่วมมือ ที่ผสมผสานกันระหว่างการเรียน แบบเอส ที เอ ดี สลับกับการเรียนแบบ ที จี ที จากผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้วิธีการเรียนแบบร่วมมือ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยค้นคว้าของ จีรภรณ์ รุ้งทำนอง (2537) ที่ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของการเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ระหว่างกลุ่มที่เรียนแบบกลุ่มช่วยเรียนรายบุคคลซึ่งเป็นการประยุกต์ระหว่างการเรียนด้วยตนเองกับการเรียนแบบร่วมมือกัน กับกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนตามปกติ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนทั้งสองกลุ่มมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์แตกต่างกัน กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จากผลการวิจัยค้นคว้าที่ปรากฏดังกล่าวสามารถอภิปรายได้ว่า การเรียนแบบร่วมมือกัน เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่ผู้เรียนเรียนเป็นกลุ่มเล็ก สมาชิกในกลุ่มจะมีความสามารถที่แตกต่างกัน ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และรับผิดชอบการทำงานของตัวเองเท่า ๆ กับรับผิดชอบการทำงานของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม (พรรณรัตน์ เก้าธรรมสาร, 2533) ทำให้เกิดบรรยากาศภายในกลุ่มที่มีลักษณะของความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่าการแข่งขันกัน

การเรียนแบบร่วมมือนั้นนอกจากมีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อเน้นในลักษณะของการทำงานร่วมกันแล้ว ยังใช้ระบบของการประเมินผลในลักษณะของกลุ่ม โดยหลังจากที่นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันเรียนเนื้อหาในแต่ละแผนการสอนจบแล้วจะต้องมีการทำการทดสอบย่อยประจำแผนการสอนในแต่ละเรื่อง คะแนนที่นักเรียนแต่ละคนในกลุ่มทำได้จะนำมารวมกันแล้วคิดเป็นคะแนนโดยเฉลี่ยของกลุ่ม ดังนั้น การคิดคะแนนประเมินผลในลักษณะนี้จะเป็นการช่วยให้เด็กมีความตั้งใจที่จะทำคะแนนจากการประเมินผลให้ได้สูงสุดเต็มความสามารถของตนเองและไม่ต้องเป็นกังวลในเรื่องของการแข่งขันกับเพื่อนในห้องเรียน ด้วยเหตุนี้ความสำเร็จของกลุ่มต้องขึ้นอยู่กับผลงานของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มเพื่อที่จะให้กลุ่มประสบความสำเร็จตามเกณฑ์ การประเมินผลที่กำหนดไว้ สมาชิกกลุ่มจึงต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันพยายามชวนช่วยพัฒนาตนเองและช่วยกันพัฒนาเพื่อนร่วมกลุ่มด้วย จึงเป็นผลให้นักเรียนแต่ละคนมีผลสัมฤทธิ์ต่อการเรียนเพิ่มขึ้น

2. พฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียน เนื่องจากการเรียนโดยวิธีการเรียนแบบร่วมมือกันจะต้องมีการแบ่งกลุ่มย่อย และแต่ละกลุ่มจะมีนักเรียนที่ความสามารถ คือมีทั้งระดับสูง ปานกลาง และอ่อน อีกทั้งยังคละเทศคือ มีทั้งเพศชาย และหญิง ในช่วงแรกเริ่มของการเรียนแบบร่วมมือกันนักเรียนชายในกลุ่มบางคนยังไม่ยอมรับความสามารถของนักเรียนหญิงมากนัก นักเรียนที่เรียนเก่งไม่ช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่ม นักเรียนที่เรียนอ่อนไม่สอบถามเพื่อนเมื่อไม่เข้าใจในบทเรียน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่นักเรียนเคยชินกับการเรียนการสอนแบบปกติที่เคยเรียนมา ซึ่งจะเป็นการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนแข่งขันกันเป็นรายบุคคลจึงเป็นผลทำให้ไม่มีการปรึกษาหารือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง หรือนักเรียนเก่งกับนักเรียนอ่อนมากเท่าที่ควร ซึ่งเมื่อปล่อยให้นักเรียนเรียนจนจบบทเรียนแล้วให้ได้รับการทดสอบ เมื่อนำคะแนนที่ได้รับจากการทดสอบของแต่ละกลุ่มมาเปรียบเทียบกันผลที่ได้จะพบว่า กลุ่มนักเรียนที่มีการช่วยเหลือกัน ปรึกษาหารือแก้ไขปัญหาร่วมกันจะมีผลของคะแนนสูงกว่ากลุ่มที่ไม่มีการช่วยเหลือกัน หรือกลุ่มที่มีการพูดคุยปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหาร่วมกันน้อย เมื่อชี้ให้นักเรียนได้เห็นถึงผลของการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ภายในกลุ่มให้มากขึ้นนั้นจึงจะส่งผลทำให้การเรียนรู้ของกลุ่มประสบความสำเร็จมากกว่า และได้อภิปรายเน้นย้ำให้เข้าใจถึงหลักการ จุดมุ่งหมายของการเรียนแบบร่วมมือซึ่งเป็นการเรียนที่ยึดถือความสำเร็จของกลุ่มเป็นหลัก สมาชิกทุกคนในกลุ่มมีความสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่มเท่า ๆ กัน นักเรียนชายและนักเรียนหญิง นักเรียนเก่งกับนักเรียนอ่อนในกลุ่มจึงได้มีการยอมรับในความสามารถของกันและกัน มีการปรึกษาหารือกัน แก้ไขปัญหาและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น เพื่อที่จะทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จสูงสุด

จากการสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียน โดยการเรียนแบบร่วมมือกันยังพบอีกว่า ความยากง่ายของเนื้อหาในบทเรียนมีส่วนทำให้พฤติกรรมของการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนที่แสดงออกมาเปลี่ยนแปลงไป ดังที่จะสังเกตได้จากแผนภูมิที่ 2 พบว่าเนื้อหาของบทเรียนที่ง่ายต่อการเข้าใจ นักเรียนแต่ละกลุ่มจะแสดงพฤติกรรมของการมีส่วนร่วมในการเรียนไม่มากนัก ซึ่งจะเห็นได้จากแผนการสอนที่ 1 2 3 4 และ 5 จะมีค่าเฉลี่ยร้อยละของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนอยู่ในช่วงระหว่าง 40 – 60 % และแนวโน้มของร้อยละการผ่านจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมจะอยู่ในระดับที่สูงมาก คืออยู่ในช่วงระหว่าง 80 – 100 % แต่ถ้าเนื้อหาของบทเรียนยากแก่การเข้าใจค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมของการมีส่วนร่วมในการเรียนที่แสดงออกมาจะมีแนวโน้มที่สูงขึ้น ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิที่ 2 ในแผนการสอนที่ 6 7 8 และ 9 ซึ่งจะมีค่าร้อยละของการ

แสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการเรียนอยู่ในช่วงระหว่าง 50 – 70 % และแนวโน้มค่าร้อยละของการผ่านจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมจะอยู่ในระดับที่เท่ากับเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80 %

จากผลที่ปรากฏดังกล่าวสามารถอภิปรายได้ว่า ในเนื้อหาของบทเรียนที่ยากต่อการเข้าใจนั้น นักเรียนที่อยู่ภายในกลุ่มเดียวกันจะต้องมีการแลกเปลี่ยนพูดคุย แสดงความคิดเห็น ให้ความช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่ม ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จึงทำให้นักเรียนที่มีระดับผลการเรียนที่สูง ปานกลาง และต่ำสนใจและรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองและเพื่อนในกลุ่ม เพราะหากว่าผู้เรียนคนใดคนหนึ่งในกลุ่มไม่สามารถทำความเข้าใจของตนเองให้สูงขึ้น ก็จะมีผลทำให้คะแนนของกลุ่มลดลงไปด้วย ดังนั้นความสำเร็จหรือล้มเหลวของกลุ่มที่เกิดขึ้นจึงขึ้นอยู่กับความพยายามและความรับผิดชอบในการเรียนของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม (Slavin & Tanner , อ้างในนันทธีรัตน์ วุฒิเจริญ , 2538 , หน้า 73)

จึงกล่าวได้ว่าการเรียนแบบร่วมมือกันเป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยให้นักเรียนได้มีโอกาสในการเรียนรู้วิธีการทำงานกลุ่มร่วมกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน ปรีกษาหารือกัน รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยอมรับในความสามารถของผู้อื่น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้จะเป็นการช่วยส่งเสริมให้ผลการเรียนของนักเรียนให้มีระดับที่เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยฝึกทักษะทางสังคมให้กับนักเรียนและจะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนเมื่อก้าวเข้าสู่สังคมของการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย

การสื่อสารในการเรียนการสอนระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียนนั้นบางครั้งทำให้เกิดการสื่อสารที่ไม่เข้าใจกันเป็นเพราะว่า ผู้เรียนเป็นชาวเขาเผ่าม้งภาษาที่ใช้เป็นประจำจะเป็นภาษาท้องถิ่นจะใช้ภาษาไทยเมื่อต้องมาเรียนหนังสือในโรงเรียน จึงเป็นเหตุทำให้ขาดการสะสมคำศัพท์ในภาษาไทย ดังนั้นเมื่อครูผู้สอนใช้คำบางคำที่นักเรียนไม่คุ้นเคยก็จะทำให้นักเรียนไม่เข้าใจความหมายของคำนั้นเป็นเหตุให้การสื่อสารระหว่างครูกับนักเรียนคลาดเคลื่อนได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเรียนแบบร่วมมือกันกับเนื้อหาอื่น ๆ หรือในระดับชั้นต่าง ๆ หรือในกลุ่มของผู้เรียนที่มีลักษณะที่แตกต่างกันทางด้านสภาพครอบครัว ด้านความเป็นอยู่หรือด้านวัฒนธรรม ของกลุ่มคนในสังคม
2. ควรมีการวิจัยวิธีการเรียนแบบร่วมมือในรูปแบบอื่น ๆ อีกเช่น การเรียนแบบร่วมมือโดยใช้เกมการแข่งขันเป็นทีม (Teams – Games – Tournaments) หรือแบบการใช้เทคนิคการตอบทเรียน (Jigsaw) เป็นต้น

3. ควรมีการวิจัยค้นคว้าโดยศึกษาตัวแปรอื่น ๆ เช่น เพศ วัย เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม
4. ควรมีการขยายระยะเวลาในการทดลองให้นานขึ้นเพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนที่เรียนแบบร่วมมือกันในด้านอื่น ๆ เช่น ความรู้สึกในการเห็นคุณค่าของตนเอง การให้ความช่วยเหลือกัน หรือทัศนคติต่อการเรียนแบบร่วมมือกัน เป็นต้น